

EIBARTAR ZELEBRIAK

III

PETITARREN EZTENKADAK

Petitarren zelebrekeriak pe eztira txikixak. Petiten familixan, semiak pe aitaren ezpalekuak urten dabe, ala be nausiña. Emen jasozten ditzugun gertaera apurrak muestratxo batzuk besterik eztira. Penagarria da denporaz jaso biar eza. Asko ta asko galdutzat emon geinkez, baña ara emen jaso ditudanak:

1920-garren urte inguruan, Habanako frontoian ziran Nabarrete, Untzueta ta Ramon Gómez “Petit” (aita) eibartar pelotariak. Anakabe ondarrutarra be eurekin euan,

Anakabe, ondoezik txamar ebillelako, jokatzia gutxituta eukan eta ipintzen zetzezen partidua galdu baño ez zitxuan egiten. Orraitxiok eldu jakon bere txandia, ta Petit lagun ebal, zorionian irabazi eben partidua. Ta, intendentiak esan zetsan:

—*Muy bien, Anakabe, hoy has jugado como quien eres, te felicito. Has estado inspirado.*

Gero; dutxia artzen zeuazela, ixillian, Anakabek Petiti:

—Aitxik, Erramon..., zer dok “mixpillao”?

Petit okertxua izanez, garbi ikusi eban Anakabe gizajuak baekarrela aldrebeskeriren bat. Ta, gaiztuak alakuak:

—“Mixpillao” esan dok? Batedon-batek bota deuk ala?

—Bota desten edo eztesten, iri ezteuk ardura. Esaidak zer dan “mixpillao”.

—Ba..., benetan, Anakabe..., Neri “mixpillao” esango balestakiek, ara... Danba!, nik, betondokua.

—Ondo dagok, Petit. Esan duana naikua juat.

Bixamonian, goizeko amaikak aldian, zuria edatera juateko usarixua euken tokian, an ziran pelotari, korredore, ta abar, lagun mor-

do bat. Euren artian Anakabe, arpegia kolore barik eta amorruez dardaraka. Petit bere aldamenian, zer ikusi biar ete eban, ezer esau barik baña bai Anakabe zaintzen, astakeriren bat eifi ezeixan. Andik pixkatera, or sartzen da intendentia, ta juan zan beragana, Anakabe. Eldu paparretik eta begietatik sua zerixola, esan ei zetsan:

—Aitxizu ia..., “Mixpillao” *será usté... Intendencia y tu tía. Kakatsu!... Kakatsu!*

Petit albulan izan ezpazan, danba! be, or orrenbaten.

* * *

Petiten urterak, obeto esan da Petitarrenak, beti izan dira zelebriak. Aitxa-semiak, beti izan dira gizon argiak, batez be aita, oserbaziñoko sentidua bikafietakua eukana. Cubatik ziar ibilli ezkerro, ezta arritzekua, kaña baten lekuan biñaka eukitzia. Kaña leku aukerakua ei da ta.

Bein, eztakigu zer zala-ta, luzaro geixorik egon biarra izan eban. Ta berak difuanez, etxe aurrera azaltzen ziran txoriak pe, bakoitza bere izenez ezautzerañio eldu ei zan. Orrez gañera, oserbatzen ei eban, zortzi ezul klase eukazela.

Orregaitik, errekonozimentura juan zan batian, medikuak agindu zetsan:

—Eztula eñeik.

—Zer tonutan?

* * *

Beste bein, eibartar guztiak gogoratuko dira, Eibarrera zelan agertu zan iñoiz ezautu eztan moduko automobil dotore bat. Uste dot, erri guztia aua zabalik laga ebala. Kalez-kale buelta batzuk emon ondoren, Untzagako plazan gelditu zan.

Ain justu be, an euan Petit euzkia artzen. Ta berari dei egin zetsan automobillekuak, zerbait preguntau naian, Petitek berbia emon zetsen, da unatxo baten esplikaziño batzuek emon ondoren, be alde-**ritz** bialdu zituan. Ta Calbeton kaletik ezkutau zan “aiga” dotoria.

An inguruan muturra luzetuta ebizenan autubatzele batzuek urreratu jakozen Petiti, galdetuaz:

—Zer esan deuk?

—Biar billa dabizela ta ia nun falta diran pioiak.

Ez ori boliori iñork sinistu ebalako, baña aretariko batek, autua jakitziak baño eztenkadaren bat entzun nairik, zirrikauaz:

—Da, zar esan detsek?

—Ba, Maltzako Barrabillazeneneko kanterara bialdu jitxuat, antxe falta dirala biargiñak eta.

Petit bazan be, semia ezta gutxiago. Beinke: zer ikusi, a ikasi.

Neguko domeka otz baten, Kalamua inguruan kazan ibilli ta, otzak gogortu biarran jo eben, bera ta bere lagun batek, San Romango txabolara. Sartu ta lelengo gauzia sua ixotu, inguruan billautako abar ta egurrekin.

San Romanguak, euren txabolatik keia urtetzen ebala konturatu ziranian, erretzen ete euan estututa aintxixiketean juan ziran.

Basarritarra, estu ta larri allegau zan, arnasia bueltau eziñik. Ikusi ebanian barruan batedon-batzuk euzela, pixkat trankildu zan. Bafia, asarréz esan zetsen.

—Zer mutillak! Zelan bururatu jatzue txabola barruan sua eitxia?

—Ez, zera, “mantekaua” eifigo genduan, dagon otzonekiñi.

* * *

Eskupetia bizkarrian, mendira juan zan goizian-goizago. Jo batera ta jo bestera, erreka-zuluak ziar, sasikartietatik mendi-tontorretaraño ibilli ondoren ez eban alerik bota.

“Bueno, ez-biarrak partzeko, bazkari on bat eifñ neixan”, esan ei eban berekautan, ta Egotxia aldetik jo ei eban Elgetako Martin-txorena. Bere tratuak partu zitxuanian, patxaran, pasiauaz, mendiz etxerutz. Azurtza gañetik ziar, Altamiratik bera etorrela topau dau ollo bat bidian. “Ofiezkerok, lumaduna, lumadun”, esan eta tiro battegaz seko laga eban. Usterik ona egongo zala Mari-Katilluneko kazuelan.

Bixamonian, an da basarritar bat tallarrera bere billa.

—I, esan jestek, i intzala atzo illuntzian gure ollo bat il da eruan ebana.

—A! Zuena al zan ba?

—Bai!...

—Bueno, bueno: ez irautu. Emongo detsut eta.

—Zergaitik il eban?

—Ez, zera eifigo neban..., al nebana. Illunabarrian bidera urten estan da *en defensa propia*, tirua nik. Gero, gizajuak, pena emoestan, ta zelan ez nekian seniderik eukanik, bere on biarrez, neuk jabetasuna arturik ekarri neban.

* * *

Itziar aldian bazkariak merke eitxen zitxuen zaratiak, eibartar bat baño geixago eruan zitxuan alde artara kazara. Bein, euren arteko zan Petit gaztia be.

Bazkari merkiak artzeko okasiñuak zelan ez diran noiz nai izaten, aprobetxatze alde eñi eban kriston "fafua", kafe konpleto ta guzti. Bazkalonduan, guztiak alai ebizen, unamorixuan, ango kantau biarrak ez ei eukan akaburik:

*Ez det esango, bai det esango,
ez naiz ixillik egongo:
Nere erriko neska gaztiak
ez dira monja sartuko.*

Jotakeia, ezerkin konturatzeke. Korua eñiaz kantau arren, ez ziran korurakuak:

*Aiek, oiek; aiek, oiek,
Arraguetako neskoiek...*

Baña, baña; urriñeko intxeurrak beti zarata ona ta ugaria. Eibarrak ostatu aretarako euken joerari probetxua ataritzen asita euazen.

Pagatzeko orduan amaitu ziran aren kantuok. Orduan, Bilboko *Carlton*-a zirudixan. An ustu biar izan zitxuen boltsillo baztarrok. Ifiorik ez eban izan adorerik kantuan jarraitzeko. Ala be, Petiten boza entzun zan:

*...txin-txin, txin-txin!
diruaren otsa...
Ederto ustu jaku,
—Maitia!
gaur, soñeko boltsa.*

Apal altzau ziran jarlekuetatik.

Aldetzerakuan, etxeko-andriak esan ei zetsan Petiti:

—Laureano, gorantziak aitari.

—Bai, emongo detsadaz. Len be orretzek izaten ziran merkenak eta.

IV

MARIÑON PASADISUAK

Mariño, bere denporan pelotari ona izandakua, gerora peskari zalia biurtu zan. Da, peskari moduan, olako pasadizuak izan ei zitxuan:

Maltza inguruan peskan euan lekutik abade bat pasau ei zan, Mariño-n ezaguna. Naiz ta bera elizatarra ez izan.

Galdetu ei zetsan:

—Da, Mariño, zenbat? —esan ei zetsan abadiak, jakin nairik zenbat arraiñ arrapau zitxuan.

—Jangoikuak aña —Mariño-n erantzuna.

—Bat orduan?

—Ez! Batpez!

* * *

Beste bein, inguru aretxetan peskan ebillela, Guardiazebil ezaun bat urreratu ei jakon.

—Mariño, badaukak peskarako lizentzia?

—Peskarako lizentzia?

—Bai, Peskan eitxeko lizentzia biok.

—Lizentzia ez. Peskak biar dana dok, pazientzia.

* * *

Beste bein be, erreka baztarrian peskan ebillela. Arrak, txitxarak, eta gañerako koko klase guztiak probau ondoren, ogixakin asi ei zan, baña iñolaz be ez ei eben pikatzen. Denporia aurrera ta ez loifia ta ez bargu, ez ei eban ezer arrapau. Orduan, asi ei zan inguruan euli arrapatzen. Baña eulixekin be alperrik. Arraiñak ez euen pika-zeko asmurik egun orretan.

Amorratu zan Mariño arraiñ egosgogorrek ezerkin tentau eziñik, ta eskua boltsillora sartu ta errial bat atara ei eban. Ta, diño creakara jaurtiaz:

—Txitxararik ez dozue nai, arrik pe ez, ezta ogirik pe, bai, ta aspertu nok eta, aiba erriala ta erosi zeuek nai dozuena.

* * *

Domeka gabe batian, ayuntamiento ostian ixillikuetan txixa arra-bat eitxen euala. Atzetikara agertu jakon Alfiler aguazilla, ta:

—Mariño, peseta biko multia emen txixa eitxiarren.

Mariñok, batera-batera, txixa-eiñari lagaaz:

—Autsa peseta bat, erdi bakarrik eiñ juat eta.

* * *

Egun baten, beste batekin berbatu zan. Berotu zizan besakadeta-
tara eldu arte. Baña, Mariño pelotari izana ta errebeskada ederra
eukanez, betondoko bategaz bota eban anka-zgora.

Bestiak, jaiki zanian, eskuak betondora eruanaz:

—Au eztok olan gelditxuko!

Ta, Mariñok:

—Ez orixe. Ez jak olan gelditxuko. Aunditxu eifño jak.

* * *

Eibarren bazan neurritz gañerako burua eukan bat. Errixan naitxua berbakizun ipintzen eban Joxio buru-aundixak. Gizajuaren “ganbaria” zala-ta, amaika jardun ta amaika eztabaida izaten ziran. Baitxa, iñoiz berari preguntau be, ia baibenen bat izaten ebanian zelan maniatzen zan jausi barik ekilibrixua zaintzeko. Beste batzuek, ia buruko-miña eukanian zenbat aspirina artzen zitxuan; eta orrelakuak.

Bein, pelukerixa batian ulia mozten euala, sartu zan beste bezero bat eta barrukaldera begiratuta “Bixar arte” esan da alde eban. Orduan, pelukeruak:

—I, Manu, auxen bakarrik jaukat —esan zetsan atetik.

—Orretxegaitik pa, bixar arterañok badaukak.

Urte mordoxka bat da au pasau zala. Mariño pelotan onenian ebiñela. Aifñ onenian eze, danak espero eben txapeldun izatera elduko zala, ta berak pe bai itxuria. Ba, bein, enpresarixuari esan ei zetsan:

—Zu, Bidarte. Ni iñoizko denporan txapeldun izatera eltzen banaiz, Joxion txapela nai neuke.

—Joxiona?

—Bai. Joxio buru-aundixana edo bestela bere neurriko bat.

—Zer dala-ta baña? —preguntau zetsan Bidarte enpresarixuak.

—Ba, Joxion txapelak barrukaldetik daroian ugalakin gerriko bat eitxia nai neuke.

* * *

Pelotan jokatzera kantxara urten zan batian, eztakigu zelan, baña zabaldu zan aurretiko egunian mozkortuta ibilli zala Mariño. Eta ori jakifirik, zer esanik pe ez; jentia, dirua bere kontra jokutzen asi zan, ugari gañera.

Orraitxiok, lelengo tantuetan, ondo be ondo jokatu eban eta bera zoian aurretik. Baña, jentia, duda barik galdu biar ebala-ta, dirua bere kontra jokutzen jarraitu eban. Ze, baziran esaten ebenak, anken gañian oztoztan ebillera. Mariñok, barriz, jokua, geruago ta sutsuagua ekarren. Eta, jentiaaren ustien kontra, ta jakiña, baita kontradi-xuana be. Danen arrigarrirako, pelota-partiduori errez irabazi eban.

Amaitxu zanian, aiskide bat urreratu jakon esanaz:

—Sinistiak pe kontuak jaukaz, olako partidorik eztok eñ eure bizi gutzian. Ori zuan jokatu, Zelan konpondu aiz azkenera arte utsik barik eusteko?

Mariñok igarri zetsan nora zoian, A be, mozkortuta euan usterá.

—Zelan eñgo najuan ba uts? Neukan mozkorrakin, lantzian lau pelota ikusten najitxuan, eta nai ta nai ez, txortara besakadia botata, lauretarikoren bat azertatzen najuan.

* * *

Denpora aretxetan zan, Ondarrabiko taberna batian bazkaltzen euala, sartu ei ziran frantzez kuadrilla bat. Ta, eurak dauken kunplimentu oitxuraz, pasauala danak: “Bon profit” eta “Bon profit” etetzeka. Gero be, sukaldera ez-pazan, komunera edo danalakora pasatzen ziran bakotxian: “Bon profit”. Eta, ainbeste “Bon profit”-i ordañez eskerrak emoten buruko ulietarañok aspertuta euan gure Mariño. Beti “Bon profit” eta “Bon profit”.

Berriz be, jaiki zan bat norabaitx, baña Mariñok berekautan: “Entzun biar destak entzutekoren bat, bai”.

Frantzeza, osterá be pasau da esanz:

—Bon profit.

Mariñok:

—Bestetik artik.

Frantzezak, nai baleuke edo aitxu, ta:

—Merci.

* * *

Gerratian, ez ba Mariñok iñori gaitzik eñgo zetsalako, ze txarrerakorik ez eukan da. Baña, deteniduta erorien, gizajua. Estaziñuan, trenera sartzerakuan, tren bertatik urten eban ezaun bat gelditxu zan, arritxuta begira. Ta, Mariñok:

—Or ba, zelan diran gauzak. Beñora ezkeriokan pelotarako gauza eznintzalakuan, baña banajaroiek... Ez jakixat nora; kontraturik ez jestek eñ da.

* * *

Karzelan, Apotxiano, errepublika denporan konzejal izandakua, beti ei ebillen kezka:

—Ni, preso? Nik ez juat barren ezer eñ... Ni ez nok barren ezertan sartu... Ni ez nok ezer...

Mariñok:

—I, ez aizela ezer? Da, ni zer? Nik zer jaukat ba txarrik? Azido-nitrikua nok ni ala?

* * *

Gizon ixilla ta elizkoia zan Gonzalo Sarasua “kerizpera” sartzen ikusi ebanian, esan ei eban Mariñok:

—Ene! Ointxe etsi jetsat. Oingotik ez juagu emendik errez urtengo.

—Zer ba? —aiskide batek.

—Apostoluak pe barrura sartzen asi ditzuk eta...

* * *

V

FELIX LEGARREN TXISPIA

Felix Legarre Balenziagianian biarran ebillela, kamioi bat etorri ei jakuen aspaldi zain eben materixalakin. Alanbre muelle-gaixxa ei zan rolluetan.

Kontra-maixuak agindu zetsen biargin batzueri kamioia deskargatzeko. Euren arteko zan Felix be.

Asi ziran karriuan. Ta, beste guztiak bizkar bakotxian rollo bana txintxilixka eroien artian, Felix Legarrek bat bakarrik. Ta, bera be patxaran, prixa barik.

Ori ikusi-ta, kontra-maixuori iraotu zan, ta esan zetsan:

—Zer, Felix, ik pe bestien pare, aldia bakotxian bana ezin ditzuk artu ala?

—Zer usten dok ba ik, belarritxakuak dirala ala?

* * *

Askotan izaten dan moduan, zozuak beliari, ipur-baltz. Olan ebillen erregaldarian lazkotxe burua eukan bat, Mari-Katilluneko tabernan, Felix Legarri edarra jo nairik.

Baña, asi besterik ez zan eifi. Felixek, berak ekixan moduan, goxo-goxo berba eifiaz, esan zetsan:

—San Juan bisperan puxigiakin ibiltzen diranetako bat dirudik.

* * *

Beste bein, pase sasoi be bazan, ta ego-aixe eguna gañera, ta ez ebillen beste auturik usuak gora ta usuak bera baño. Felix, sartu zan

Mari-Katillunian, ta Rufinok, zerbaitx esan biar ta berba eitxeko baño nagixago, esan ei zetsan:

—Felix, usuak ei dabixak.

—Bai. Iregaitxik ibilliko ditzuk bai.

* * *

Felix Legarre gutxin moduko zalia zan ollar-jokura. Bein, ba-ei zoian Untzaga-kalian ziar besapian “Kanelo” bere ollar maitxia artuta, zein da ume txiki bat balitza bezela, Isaak Biteri medikua etorren bestaldetik eta zerbaitx esan biarrez:

—Ba-oia...

—Ba-najoiak.

—Eure olluorrekia.

—Ollua? —Felixek erantzunez—. Ollua esan dok? Ollua ala ollarra dan igartzen eztakixanak, zera igarriko jok katarrua ala plunixia dan.

JUAN SAN MARTIN.

